

# Nasjonalbibliotekets anbefaling til modell for innkjøp og utlån av e-bøker i norske folkebibliotek. 02.05.2016

## Bakgrunn

Norske folkebibliotek har i en årrekke arbeidet for å kunne tilby sine brukere tilgang på e-bøker som en del av bibliotekenes medietilbud. Det har flere ganger vært tatt opp hvordan statlige bibliotekmyndigheter/ Nasjonalbiblioteket kunne bidra til å få på plass eventuelle avtaler om e-bøker i bibliotekene. Kulturutredningen (NOU 2013:4) antok at staten burde bidra til utvikling av tekniske løsninger for hele bibliotekfeltet, samt gjennomføre nødvendige forhandlinger og rettighetsavklaringer.

Kulturutredningens anbefaling representerer et brudd med modellen for håndtering av andre medier og tekniske løsninger i norske folkebibliotek. Både når det gjelder innkjøp av medier og av IKT-systemer for utlån etc. har norske bibliotek stått fritt til å velge mellom flere leverandører. På begge områder har det også vært konkurranse i markedet.

I regjeringserklæringen høsten 2013 ble det slått fast at: **Regjeringen vil forberede bibliotekene på en digital hverdag på en måte som ikke undergraver næringsdrivendes muligheter til å leve av kultur. Regjeringen vil sikre fortsatt gratis utlån av litteratur.**

Fra Regjeringens side ble dette fulgt opp i Nasjonal bibliotekstrategi: **Departementet mener det vil være hensiktsmessig at staten tar en mer aktiv rolle for å bidra til å videreutvikle e-bokutlånet. (...) Nasjonalbiblioteket skal etter samtaler med Forleggerforeningen og andre relevante aktører anbefale en modell for bruk av e-bøker i folkebibliotekene.**

**Nasjonalbiblioteket vil forankre sitt arbeid i folkebibliotekene og dette vil være tema i Nasjonalbibliotekets formaliserte dialog med bibliotekene. En anbefalt modell vil ikke være bindende for kjøp og salg av e-bøker. (...) Modellen ville kunne være en anbefaling knyttet til kjøps- og utlånsvilkår, mens priser vil fortsatt forhandles mellom innkjøper og forlag.**

Bibliotekstrategiens viser til at: **Nasjonalbiblioteket vil etter dialog med Den norske Forleggerforening og andre relevante aktører anbefale en modell for kjøp og utlån av e-bøker.**

## Arbeidet med ny modell

På bakgrunn av pålegget i bibliotekstrategien har Nasjonalbiblioteket siden høsten 2015 hatt flere samtaler med Forleggerforeningen. Nasjonalbiblioteket har hatt møter med representanter for forfatterorganisasjonene og med kulturrådets administrasjon. Nasjonalbibliotekets strategiske råd som består av representanter fra ulike typer bibliotek har drøftet framlegget. Ut fra den kunnskapen som er innhentet har Nasjonalbiblioteket bestrebet seg på å utvikle og anbefale en helhetlig modell for innkjøp og utlån av e-bøker i folkebibliotekene som ivaretar de ulike partenes interesser.

Nasjonalbiblioteket ønsker gjennom denne anbefalingen å sikre bibliotekene best mulig tilgang til å formidle litterær bredde og ikke minst sikre tilgang til litteraturarven. Nasjonalbiblioteket foreslår derfor at bøker som har vært kjøpt inn til bibliotekene, enten via kulturfond, lisensmodell (se under) eller på papir, etter to år skal være tilgjengelige for folkebibliotekene via en klikkmodell uten videre tidsbegrensing. På denne måten vil alle bibliotek ha tilgang til å låne ut og formidle en stor bredde av e-bøker. Erfaringen med e-bøker i bibliotek tilsier at det er store muligheter for å formidle bredde, backlist og mindre kjente titler via e-boktjenestene i bibliotek, og denne modellen sikrer at alle bibliotek uavhengig av størrelse vil få denne muligheten. Nasjonalbiblioteket har også søkt å ivareta rettighetshavernes mulighet til å sikre nødvendig inntjening og sørge for at bokbransjen kan videreføre et velfungerende marked for salg av e-bøker.

### **Overgangsordning**

For å sikre en overgang fra dagens lisensordninger (som går ut etter 3 og 5 år) uten at e-bøker forsvinner vekk fra bibliotekene anbefaler Nasjonalbiblioteket at alle e-bøker som er innkjøpt til folkebibliotekene inkludert de som kommer via kulturfondet før 1.1.2016 settes inn i en klikkordning fra 2017. E-bøker som blir kjøpt inn etter dette håndteres etter ny anbefalt modell.

Nasjonalbiblioteket vil med denne modellen forsøke å ta hensyn til alle parter interesser når det gjelder e-bøker i folkebibliotekene. Modellen er ikke optimal sett fra hverken folkebibliotek, forleggere eller forfatteres ståsted, men den gir etter Nasjonalbibliotekets syn et godt utgangspunkt for å utvikle samhandlingen på dette feltet videre. Nasjonalbiblioteket mener at for å kunne vurdere effekten av den anbefalte modellen i forhold til måloppnåelse, bør dette regimet evalueres etter tre år. I tillegg bør alle parter å ha en årlig gjennomgang av utviklingen for å se om det bør anbefales nye tilpasninger.

## **Forslag til modell for innkjøp og utlån av e-bøker i folkebibliotek**

Nasjonalbiblioteket foreslår en modell som deler tilgangen til e-bøker i to kategorier. En lisensperiode og en klikkmodell. I lisensperioden får bibliotekene tilgang til bøker på to måter, via kulturfond og via egne kjøp av bøker. Denne perioden varer i to år. Etter dette føres alle titler som er kjøpt inn til bibliotek over i en klikkmodell, sammen med eventuelle e-bok utgaver av bøker bibliotekene har kjøpt inn på papir men ikke i e-bok. Klikkmodellen innebærer at bibliotekene må betale pr utlån. Dette er et nytt prinsipp, og det kan utelukkende gjennomføres dersom prisingen av klikkene/utlånene oppfattes som rimelige. Modellen inneholder derfor også en ikke bindende anbefaling knytta til prismodell. De øvrige prinsippene for anbefalingen er sammenfattet under:

### **Lisensperiode på 2 år**

I de to første årene bør tilgang kunne kjøpes gjennom en e-lisensmodell som har et begrenset

antall utlån. Utlån som ikke er benyttet ved lisensperiodens utløp kan brukes senere. I lisensperioden foreslås det at e-bøker i utgangspunktet prises som en papirbok. En lisens gir rett til ti utlån. Det legges ingen begrensinger på hvem som kan kjøpe en lisens, enkeltbibliotek, fylke eller konsortier, og heller ingen begrensinger på fjernlån eller lignende i lisensperioden.

Nasjonalbiblioteket foreslår at også kulturrådet endrer sine prinsipper for lisenser innkjøpt via kulturfond. Nasjonalbiblioteket foreslår at disse håndteres som lisenser i en «lisensperiode» på to år, men uten begrensningen i antall utlån som ligger i kjøpsmodellen.

Lisenser kan bare lånes ut til en låner av gangen. Et lån regnes utfra de samme prinsippene som ligger til grunn for avtalene mellom forleggere og forfattere knytta til strømming, og for sitering i nettbokhandler. Det vil si at et lån telles fra 20 prosent av sidene i boka er åpnet.

### **Klikkmodell**

En klikkmodell innebærer at et det betales for hvert utlån (klikk). I utgangspunktet bør det etter Nasjonalbibliotekets oppfatning ikke legges begrensninger utover dette på klikkmodellen.

Alle titler som er kjøpt i lisensmodellen bør være tilgjengelig for kjøperne i en klikkmodell etter to år.

Alle titler som er kjøpt inn via innkjøpsordningen fra opprettelsen i 1965, og som har vært utgitt som e-bok i mer enn ett år, bør gjøres tilgjengelige i klikkmodellen.

Alle titler som er kjøpt inn som papir- eller e-bok av det enkelte bibliotek, eller e-lisenser kjøpt inn av et konsortium de tilhører, bør gjøres tilgjengelige for det relevante bibliotek i klikkmodellen etter at lisensperioden for e-boka er utløpt.

Ved førstegangspublisering av en e-bok som tidligere er gitt ut som papirbok, bør tittelen legges i lisensmodellen og så gjøres tilgjengelig i klikkmodellen etter maksimum ett år. Tidligere utgitte titler kan også overføres til lisensmodell hvis tittelen aktualiseres, deretter bør den føres tilbake til klikkmodellen etter maksimum et år.

Pris pr. klikk bør avspeile at markedsprisen for e-bøker etter to år er lavere enn for nye titler. En anbefaling kan være at klikkprisen ikke skal overstige 10% av veiledende utsalgspris for e-boka.

Andre titler kan legges inn i klikkmodellen om forlaget vil.

Bibliotekene skal kunne velge hvilke av de tilgjengelige bøkene i klikkmodellen de gir sine lånere tilgang til.

Titler som er kjøpt inn som e-bok via kulturfond bør forbli tilgjengelige i bibliotek i hele bokas

levetid, altså utover de fem årene som nå er avtalt. Dette foreslås løst ved at e-lisensene i innkjøpsordningen til Kulturrådet er tilgjengelig for biblioteket i to år og deretter flyttes over i klikkmodellen. Siden disse titlene har vært kjøpt inn via innkjøpsordningen bør pris pr. klikk være lavere enn for øvrig backlist. En anbefaling kan være at pris pr. klikk for disse titlene prises til halv pris av det som ville vært normalt, altså 5% av veiledende utsalgspris.

Denne modellen forutsetter at det utvikles gode tekniske plattformer for sikkerhet, lån og kontroll. En slik løsning må avklares mellom forleggerne og relevante aktører på bibliotekområdet. Nasjonalbiblioteket vil ta initiativ til møte mellom de ulike partene.

Modellen er foreslått for tre år, og skal evalueres av Nasjonalbiblioteket etter samtaler med aktørene etter ett år og etter tre. Om modellen viser seg å ikke virke, eller en eller flere av aktørene ikke retter seg etter den, er Nasjonalbiblioteket av den oppfatning at Kulturrådet skal kunne gå tilbake til sin tidligere modell for alle e-lisenser distribuert via kulturfond.